

Látogatás Kroměřížben az érseki Zenei Archívumban

2001 októberében régi vágyam teljesült azzal, hogy ellátogathattam Kroměřížbe (Kremsier) az érseki Zenei Archívumba. A kisváros a morvaországi Brnotól (Brünn) kb. hetven kilométerre fekszik, északkeleti irányban.

Megközelítése Magyarországról személygépkocsival a következőképpen lehetséges: a Pozsony–Prága autópályán (E 65) Brno előtt az E 462 autópályára fordulunk kelet felé, Vyškov irányába, majd az autópályáról Vyškovnál a vyškovi kijáraton keresztül a 47-es főútra kanyarodunk, és ez az út egyenesen elvisz Kroměříž központjába.

Tömegközlekedési eszközökkel a legegyszerűbben úgy lehet eljutni, hogy vonattal elutazunk Brnoba (Comenius, Slovan, Hungaria, Csárdás, Pannonia, Bem expresszvonatok). Onnan a Központi Autóbusz Pályaudvarról (Ústřední Autobusový Nádraží) félóránként, óránként indulnak buszok a városba és a helység központjába juttatják el az utast. A menetidő kb. másfél óra.

Vonattal is ellehet érni Brnóból, azonban Kojetinnél át kell szállni. A menetidő itt is kb. másfél óra. Ez utóbbi hátránya, hogy a vasútállomástól még a helyi autóbuszjáratokkal kell bejutni a város központjába. Innen a Kastély és az ott lévő Zenei Archívum kb. ötperces sétával, a Fő téren (Velké náměstí) keresztül közelelhető meg.

A Kastély az olomouci (Olmütz) püspökök —1777-től érsekek— nyári rezidenciája volt évszázadokon keresztül. A huszita és a harmincéves háború során több ízben leégett a város. 1645-ben a svédek foglalták el és felgyújtották. A püspökök mindig újjáépítették, főképp az egymást követő két ellenreformátor, Dietrichstein és Liechtenstein püspökök; ők tették Kroměřížt festői barokk várossá. Liechtenstein Károly 1664-től kezdve harminc évig ült a püspöki székbén. A várost annak idején Mátyás király is meglátogatta.

Újabbkori történetéhez tartozik, hogy az 1848. október 6-i bécsi forradalom után az osztrák parlament ide helyezte át a székhelyét, itt tanácskozott a birodalom szövetségi átalakításáról 1848. november 15-től 1849. március 7-ig. Ekkor feloszlatták a gyűlést. 1885. augusztus 25-én itt találkozott Ferenc József császár III. Sándor orosz cárral.

Kroměříž zenei hagyományai a XV. századig nyúlnak vissza. Liechtenstein és Dietrichstein püspökök rendkívül zeneszerető emberek voltak és ezért semmit sem sajnáltak, hogy a kisvárosban pezsgő zenei életet teremtsenek. Természetesen az udvartartáshoz a saját zenekar is hozzá tartozott. A legkiválóbb hangszeres művészeket hívták a püspöki-érseki székhelyre. A zenészek nemcsak a Kastélyban, hanem Kroměříž templomaiban is közreműködtek az egyházi szertartásokon. Megmaradt források szerint Liechtenstein idejében a zenekar 38 tagot számlált. Ez tekintélyes szám volt, ha arra gondolunk, hogy Párizsban a királyi és Bécsben a császári zenekar csak kb. 23 zenészből állt. A muzikusok jó része nemcsak a hangszeren játszott, hanem komponált is. Így kerültek és maradtak meg a kéziratos kották a Kastély zenei gyűjteményében, melyeket később esetleg kiadtak. Természetesen nemcsak a helyi zeneszerzők szerzeményei kerültek előadásra, hanem a püspököknek jó kapcsolataik voltak a bécsi udvarral és a salzburgi székesegyházi káptalannal és innen is érkezett számos kottaanyag. Ez alkotta és alkotja ma is az Archívum törzsgyűjteményét az ún. Liechtenstein-gyűjteményt. Többször próbálták leltárba venni ezt a törzsananyagot 1695-től, Liechtenstein halála óta, azonban egyszer sem sikerült megfelelően feldolgozni, mivel sok anyagot kikölcsönöztek és nem hozták vissza vagy egyszerűen ellopták belőle. Az 1990-es években több évi kutatómunka után elkészítették a törzsszállomány kétkötetes, kéziratos tartalmú nyomtatott kötet-katalógusát a neves cseh zenetörténész Jiří Sehnal és Jitřenka Pešková szerkesztésében. Ez 1998-ban jelent meg. Az első kötet A-SW-ig, a második kötet SW-Z-ig terjed a zeneszerzők betűrendjében, német- és angol nyelvű előszóval. Latin címe a következő: *Caroli de Liechtenstein — Castelvorno Episcopi Olomucienensis Operum Artis Musicae Collectio Crensiri Reservata*. Sajnos ez sem teljes, mert a kutatómunka során kiderült, hogy hiányzik 14 Biber, 24 Rittler, 13 Schmelzer és 50 Vejvanovský mű. Valószínű, hogy az elkövetkező évek folyamán, további lappangó művek előkerülése várható. A korábbi leltárak alapján a következő tizenöt szakcsoportba foglalták a műveket:

- I.) Mise: 272 tétel
- II.) Offertorium: 315
- III.) Vesperás: 114
- IV.) Templomi szonáta: 225
- V.) Litánia: 75
- VI.) Salve Regina: 48
- VII.) Alma Redemptoris Mater: 17
- VIII.) Ave Regina: 20
- IX.) Regina Coeli: 20
- X.) Himnusz: 11
- XI.) Te Deum: 10
- XII.) Responzórium: 21
- XIII.) Requiem: 24
- XIV.) Balett: 236
- XV.) Vegyes: 2

A XVII. századi cseh zenének ez a katalógus a legteljesebb forrása. Vejvanovsky, Biber, Alberik, Mazák, Melcelius, Michna, Pecelius stb. szerzeményei. Itt idegen zeneszerzők is vannak, akik cseh földön működtek: Kertzinger, Jakob, Rittler stb.

Ebből a hatalmas anyagból két komponistát emelnék ki, akik nagyon lényeges szerepet játszottak a kremsieri udvarban: Vejvanovskýt és Bibert.

Vejvanovský, Pavel Josef (1643 körül–1693) 1666-tól haláláig mint karvezető, karmester, zeneszerző és trombitás működött Kroměřížben. Hivatalos aláírásnál „tubicen campestris” vagy németül „Feld- und Hoftrompeter” (tábori- és udvari trombitás) címet használta. A Gyűjteményben kb. 20 miséje, négy rekviemje, Te Deuma, 20 vesperása, 30 litániája maradt fenn. Ezenkívül számos világi művet is írt (balettek) néha meglepő hangszerösszeállításra: pl. trombita, hegedű, harsona.

Biber (1644–1704) cseh születésű német hegedűs és zeneszerző volt. Sokáig az olmtüzi érsek szolgálatában állt, majd Salzburgba költözött és az ottani hercegérsek szolgálatába szegődött. Sok egyházi műve maradt meg a gyűjteményben. Virtuóz hegedűdarabokat írt „scordatura” a húrok áthangelésével.

Egy harmadik zeneszerző egyik nagyon fontos kéziratos műve található a gyűjteményben. Ő Ádám Michna z Otradovice, a mű pedig a Szent Vencel-mise.

Michna, Adam Václav z Otradovice (1600–1676) a XVII. század leghatásosabb és legkülönösebb cseh zeneszerzője volt. Műveiben a fehérhegyi csata előtti korszak cseh zenéjének hagyományait, az olasz barokk zene kife-

jezőszközeivel kötötte szervesen össze. A zeneszerző egy lovagi nemzetségből származott, amely 1521-től a z Otradovice előnevet viselte. Édesapja Michael Michna z Otradovice, aki 1584-től 1601-ig várgróf Jindřichův Hradecben és ezenkívül városi orgonista is volt. A komponista születési dátuma nem ismert pontosan. 1600 körülre teszik Jindřichův Hradecben. Az általános iskolai képzését szülővárosa jezsuita gimnáziumában kapta, melyet 1595-ben alapítottak és az ottani kulturális életben jelentős szerepet játszott. Michna megszakításokkal 1611-től 1617-ig tanult ott. Zenei képzéséről nem sokat tudunk. Tehetségét és az első zenei ismereteit valószínűleg a szülői házból hozta magával. További tanítóit nem ismerjük. Nem kizárt, hogy a huszas években Jindřichův Hradecben kívül tanult, lehet hogy idegenben, ahol az ismereteit gazdagította. Zenéje két forrásból táplálkozik: a cseh literátus énekekből és az európai zenei kultúrából. A Szent Vencel-mise hat szólóhangra, hatszólamú kórusra, két clarinóra, két cinkre (vagy hegedűk), három brácsára, nagybőgőre és orgonára íródott. A műben két stílus uralkodik: egy archaikus, statikus polifón részek a mise sarok tételeiben (Kyrie, Agnus). A többi tételekben homofón és koncertáló szólórészek rövid polifón részekkel váltakozva és hangsúlyozva a szöveg drámai oldalát, különösen a Glóriában és a Credóban.

Az első modern előadása 1930. május 29-én volt a kroměřízi Szent Móric-székesegyházban. Nyomtatásban megjelent a MAB (Musica Antiqua Bohemica) II. sorozatának első számaként partitúra formájában. Hangfelvétel: Supraphon, 1966. év, 59661. sz., Cseh Filharmónia Kórusa, Musici Pragenses, Pro Arte Antiqua zenekarok vez. Josef Veselka. Szólisták: Helena Tattermuschová (szoprán), Jaroslava Vymazalova (szoprán), Marie Mrázová (alt), Antonín Votava (tenor), Antonín Zlesák (tenor), Dalibor Jedlička (basszus).

Nem az egyházi zenéről szól, de érdekes magyar vonatkozású mű kézirátát tartalmazza a Liechtenstein-gyűjtemény, a 394. sorszám és az A 4698-as raktári szám alatt. Alessandro Poglietti csemlóműve, melyet az 1965-ben megjelent Magyar Zenei Lexikon is említ, a következő címet viseli: *Toccatina sopra la Ribellione d'Ungheria*. Valószínűleg a Wesselényi-féle összeesküvésre utal. Poglietti Bécsben működő olasz zeneszerző volt. Születési dátuma ismeret-

len. 1661. július 1-től bécsi udvari organistaként működött. A törökök ölték meg Bécs ostroma idején 1683-ban. Orgona- és csembalóműveket komponált. — A csembalószvit tételei a következők: Galop - Allemande La prisonnie - Courante Le proces - La sentence Sarabande - Gigue La lige - La decapitation Avec discretion - Passacaglia - Les Kloches Requiem aeternam donna eis. 4 folio 31x20 cm. Nyomatásban megjelent: Denkmäler der Tonkunst in Österreich Jahrgang XIII/2. 1906. p. 32–36.

A Zenei Archívum nemcsak a Lichtenstein-féle törzsanyagból áll, hanem a XVII. és XVIII. századi közép-európai zeneszerzők egyik legjelentősebb tárháza is. Így a három legfontosabb bécsi klasszikustól J. Haydntól, W. A. Mozarttól és L. v. Beethoventől is számos kéziratot, nyomtatott első kiadású és más nyomtatott kottákat is őriznek. Ezek cédulakatalóguson vannak feltárva a zeneszerzők betűrendje szerint. Innen Beethovennek két egyházzenei művét emelném ki. Krisztus az olajfák hegyén c. oratórium (Op. 85.) kéziratot másolati példányát az egyes szólamokra lebontva. Valószínű metszőpéldány lehetett. Az Op. 86.-os C-dúr (Kismartoni) misét nyomtatásban találjuk itt. Az első kiadás 1812-ben Lipcsében a Breitkopf & Härtelnél jelent meg. A címlapon feltüntették, hogy három himnuszból áll. Ezenkívül az első kiadás második oldalán egy megjegyzés van: *Seite 71. im Sanctus können auch bey der enhannonischen Verwechslung im 6., 7. und 8. Takt statt der Bee die Kreuze beybehalten werden.* Az Archívumbeli kiadás évszám nélkül jelent meg szintén a Breitkopf & Härtelnél, valószínűleg nem sokkal az első kiadás után, mert a cím után ugyanúgy feltüntették, hogy himnuszok egyházi stílusban és akkoriban ilyen címmel adták elő a művet. Kyrie, Gloria az első-, Credo a második-, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei a harmadik himnusz. Latin nyelven és alatta német nyelvű fordítással. A fentebb említett megjegyzés ennél és a későbbi kiadásoknál az utolsó oldalra került.

A kéziratot és a nyomtatott kottákon kívül egy nagyon értékes zenei könyvekből álló könyvtára is van a Zenei Archívumnak. Jórészt cseh és német nyelvű anyaggal a szerzők betűrendjében katalogizálva.

Végül három hanglemeze hívom fel a figyelmet. Az első kettő közös tasakban 1971-ben jelent meg, Supraphon, száma: 1 12 0991 2

címe: Zenei kincsek a kroměříži kastélyból és a következő szerzők műveit tartalmazza: Handl: Planxit David, Mirabile mysterium, Jocundare, Filia Sion; Biber: Representatio avium; Anton Neumann: Parthia in C; Poglietti, Alessandro: Sonata A 3; Carissimi, Giacomo: Interfectio sisara; Pecelius, Joannes: Intrada XIII; Vejvanovský, Pavel Josef: Sonata italica A 12; Kuzník, Jan Tomáš: Sinfonia in B; Schmelzer, Johann Heinrich: Sonata ad tabulam; Tolar, Jan Křitel: Missa sopra la bergmasca. Előadják a Prágai Madrigalisták és a Prágai Kamarazenekar. — A másik hanglemez 1991-ben jelent meg, Supraphon, száma: 11 1416-3 931 címe: Barokk zene a kroměříži archívumból és a következő szerzők műveit tartalmazza: Ismeretlen: Sonata a 3; Schmelzer, Johann Heinrich: Sonata seconda a 5; Ebner, Wolfgang: Laudate Dominum omnes gentes; Ismeretlen: Sonata cum duobus violinis; Ebner, Wolfgang: Laudate Dominum omnes gentes II.; Ismeretlen: Sonata a 3; Ebner, Wolfgang: Beatus vir; Brückner, Henricus Aloysius: Sonata a 4; Flixius, Johann Joseph: Laudate pueri; Schmelzer, Johann Heinrich: Baletti; Lamb, V.: Magnificat; Ismeretlen: Ciaccona a 3 chori. Előadja a Musica Antiqua Praha Pavel Klikar vezetésével.

A Zeneműtár a Kastély második emeletén található és teljesen nyilvános, bárki igénybe veheti a szolgáltatásait térítés nélkül (tőlem legalábbis nem kértek használati díjat). Az olvasókat két nagyon készséges könyvtáros szolgálja ki, az egyik németül, a másik angolul is beszél. Nyitvatartási ideje keddtől péntekig 8–12h és 13–15h. Ha valaki meg szeretné látogatni, ajánlatos először írásban vagy telefonon egyeztetni a lehetséges pontos időpontot. Telefon Magyarországról: 00 420 634 502 011, Telefax Magyarországról: 00 420 634 339 218, e-mail: zamek@azz.cz

A Kastély belső termei és a hozzátartozó képzőművészeti gyűjtemények csak vezetéssel tekinthetők meg április 1-től október 31-ig keddtől vasárnapig 9–17h-ig. A két nagy díszkert Podzámecká zahrada (Váraljai kert) és a Květná zahrada (Virágos kert) egész évben látogatható, mindennap szabadon bejárható. Télen rövidebb ideig, nyáron hosszabban van nyitva. — 1998. óta az érseki Kastély a képtárral és a két díszkerttel együtt az UNESCO világörökség részéit képezik

Hadrovics Gábor